ELOGIEREA CERCETĂTORILOR DEFUNCȚI ÎN PAGINILE *SCIA* – DE LA FERPAR LA ORAȚIE FUNEBRĂ. ELEMENTE DE STIL ȘI GUST

de ADRIAN-SILVAN IONESCU

Abstract: From the very first issues of the journal „Studii și Cercetătri de Istoria Artei" (Studies and Research in Art History), which appeared in 1954, obituaries have been published on its pages, marking the passing of important artists or scholars from the Institute of Art History, for which the journal served as its press organ. For renowned and acclaimed painters, extensive texts, written by Institute Director, Professor G. Oprescu, graced the magazine's opening pages. Such were the cases of the painters Jean Al. Steriadi in 1956 and Iosif Iser in 1958 respectively. Obituaries for researchers and fellows of the Institute were placed at the end of the magazine, limited to one page and more often unsigned.

An analysis of these obituaries and the names of those commemorated mirrored the prevailing political climate of the era and its enforcements. Notably, the appearance of obituaries for foreign personalities suggests a period of relative liberalization in Romania. For instance, obituaries were published for the art historians Erwin Panofsky in 1968, Louis Hautecoeur in 1974 and Jacques Lassaigne in 1983.

The style of prose chosen for these obituaries – personal/sentimental, neutral/official – as well as the inclusion of the deceased's bibliography or photograph, reflects sincere appreciation and lament, or the fulfillment of a simple obligation towards the deceased.

Keywords: Institutul de Istoria Artei, revista *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, G. Oprescu, Ion Frunzetti, Remus Niculescu, Theodor Enescu, Vasile Drăguț, Dinu Giurescu, Răzvan Theodorescu, Corina Nicolescu, Mihai Ispir, Pavel Chihaia, Sorin Ullea.

Revista *Studii și Cercetări de Istoria Artei* a fost gândită ca organul de presă al Institutului de Istoria Artei. Fondatorul institutului și inițiatorul periodicului a fost acad. G. Oprescu ale cărui materiale figurau mai totdeauna în primele pagini. Atent cu aceia care îi erau colaboratori și subalterni, directorul Oprescu se ocupa și de posteritatea acelor care se grăbiseră a trece în lumea umbrelor. Așa că, între coperțile publicației apăreau adesea texte dedicate memoriei defuncților. Dimensiunea și amplasarea acestor materiale era în funcție de importanța și de relația decedatului cu directorul ori cu institutul.

Chiar în al doilea volum al revistei, nr. 3–4 din 1954, a fost publicată o succintă notă pentru una dintre cercetătoare, Lelia Rudașcu, ce fusese foarte activă în sectorul de artă moderne, autoare a unei plachete despre Nicolae Grigorescu (1954) și a un volum, apărut postum, intitulat *Probleme de artă plastică* (Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955). Defuncta era un element de încredere al Partidului Muncitoresc Român iar acest fapt era evidențiat în puținele rânduri ce i-au fost acordate, în stilul specific acelei epoci: „(…) Prin îndemnurile sale – din presă și de la catedră – a contribuit la răspândirea, printre artiști și critici, a principiilor rodnice ale realismului socialist. Linia ideologică și îndrumările Partidului au găsit în Lelia Rudașcu o susținătoare activă. (…) Moartea Leliei Rudașcu răpește revistei noastre o colaboratoare prețuită, iar cultura în R.P.R o activistă de merit"[1]. Textul, plasat pe una dintre ultimele pagini ale revistei, era semnat, pretențios: „Colectivul de cercetători științifici ai Institutului de Istoria Artei al Academiei Republicii Populare Române". Certamente nu era rodul condeiului lui Oprescu, de obicei inspirat și niciodată maculat de limbajul standardizat al activistului de partid!

[1] *Studii și Cercetări de Istoria Artei* (în continuare *SCIA*), nr. 3–4/1954, p. 291.

Fig. 1. Jean Al. Steriadi și G. Oprescu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Diferența de stil este evidentă atunci când Oprescu semnează ample orații funebre – adevărate studii ale operei și vieții – pentru marile personalități ale penelului ce muriseră în perioada imediat următoare. Așa a fost cazul pentru cele ale pictorilor Jean Al. Steriadi în 1956 și Iosif Iser în 1958. Pentru a releva importanța acestor maeștri, articolele erau plasate la începutul revistei și se dezvoltau pe câteva pagini, uneori fiind inserat și autoportretul celui dispărut, așa cum este la Steriadi[2]. (Fig. 1) Necrologul pentru Iser este scris cu sentiment, cu trăire, vârstnicul autor simțind empatie pentru pictor și punându-și el însuși problema iminentei și curândei dispariții: „Și despre el se poate spune, cum s-a spus de câțiva alți mari pictori români, cum s-a spus de Grigorescu, cum s-a spus de Steriadi, că penelul nu i-a căzu din mână decât odată cu încetarea bătăilor inimii. (…) A avut fericirea, pe care i-o invidiem, noi cei mai în vârstă, care îl vom urma curând pe drumul cel din urmă, că nu s-a simțit bolnav, că nu s-a văzut murind. Așa a dispărut dintre noi acest om remarcabil, cu o fire veselă, cu o marcată conștiință de artist care, în ultima parte a vieții sale, a simțit mulțumirea de a trăi într-o lume așa cum și-o imaginase, în visele sale de tinerețe”[3] (Fig. 2) Oprescu emite, în final, o frază cu vagă încărcătură politică de actualitate – de proslăvire a noii societăți democrat-populare –, dar suficient de voalată pentru a nu afecta pertinentele judecăți de valoare despre opera artistului din restul articolului.

În același număr al periodicului unde apărea, pe primele pagini, necrologul lui Iser, la final, pe câte o pagină sau jumătate de pagină, apăreau texte despre sibianul Julius Bielz (1884–1958) (Fig. 3) – vechi prieten și colaborator al lui Oprescu, care l-a și angajat, în 1950, în pofida vârstei sale destul de înainte, în Secția de Artă Populară, pentru care a elaborat cercetări privind portul și orfevreria sașilor[4] – și clujeanul Ion

---

[2] Academician G. Oprescu, *Jean Al. Steriadi*, în *SCIA* nr. 3–4/1956, p. 11–15.
[3] G. Oprescu, *Iosif Iser*, în SCIA nr. 1/1958, p. 11-12.
[4] *Julius Bielz, în SCIA* nr. 1/1958, p. 281–282.

Breazu (1901–1958), fost membru în Comitetul de redacție al revistei SCIA și autor al unui studiu despre mişcarea teatrală românească în Transilvania, publicat în acea revistă[5]. Ambele materiale au apărut nesemnate.

De acum înainte, pe parcursul următorului deceniu, va deveni un obicei ca pentru cercetători sau colaboratori ai institutului, necrologuri să fie plasate la finele revistei, să nu depăşească o pagină sau chiar mai puțin și să nu fie semnate. Așa va apărea, ca o simplă notă de la sfârșitul publicației, petrecerea din viață, în 1959, a lui Andrei Tudor, şeful Secției de Istoria Muzicii a institutului dar şi cadru universitar la Conservatorul „Ciprian Porumbescu"[6].

Nemeritat de scurte sunt prezentările colecționarului Krikor H. Zambaccian (1889–1962), în 1962, și academicianului Tudor Vianu (1898–1964), în 1964, ambii apropiați ai lui Oprescu și ai institutului, ultimul fiind și fostul mentor al multora dintre cercetători. Pentru cel dintâi era rezervată doar un sfert de pagină, pentru al doilea o jumătate! Se spunea despre primul menționat : „Ani de-a rândul membru în Comitetul de redacție al revistei Studii și Cercetări de Istoria Artei și colaborator al ei, cu articole și note (Pictorul V. I. Surikov, Camil Ressu, Criticul Stasov), K. H. Zambaccian a urmărit cu atenție și dragoste dezvoltarea tinerilor istorici şi critici de artă din țara noastră. Prin moartea sa, cultura și arta românească pierd un prețios animator".[7] (Fig. 4) Pentru Vianu a fost folosit un ton patetic :„Comitetul de redacție al revistei noastre a pierdut prin moartea academicianului profesor Tudor Vianu pe unul dintre membrii săi apropiați. Unul dintre sfătuitorii noștri cei mai luminați, lector cu o atenție subtilă și multilateral direcționată, sensibil la orice valoare și sugestie nouă, Tudor Vianu ne-a fost un sprijin fidel, convins de rolul deosebit care-i revine artei în dezvoltarea unei culturi superioare. (…) Amintirea prezenței lui Tudor Vianu printre noi va rămâne un capitol luminos al activității Comitetului nostru de redacție"[8].

Fig. 2. Iosif Iser, foto Aurel Bauh, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu".

[5] *Ion Breazu*, în *SCIA* nr. 1/1958, p. 283.
[6] *Andrei Tudor*, în *SCIA* nr. 2/1959, p. 309–310.
[7] *K. H. Zambaccian*, în *SCIA* nr. 2/1962, p. 433.
[8] *Tudor Vianu, în SCIA – Artă Plastică*, tom 11, nr. 1/1964, p. 183.

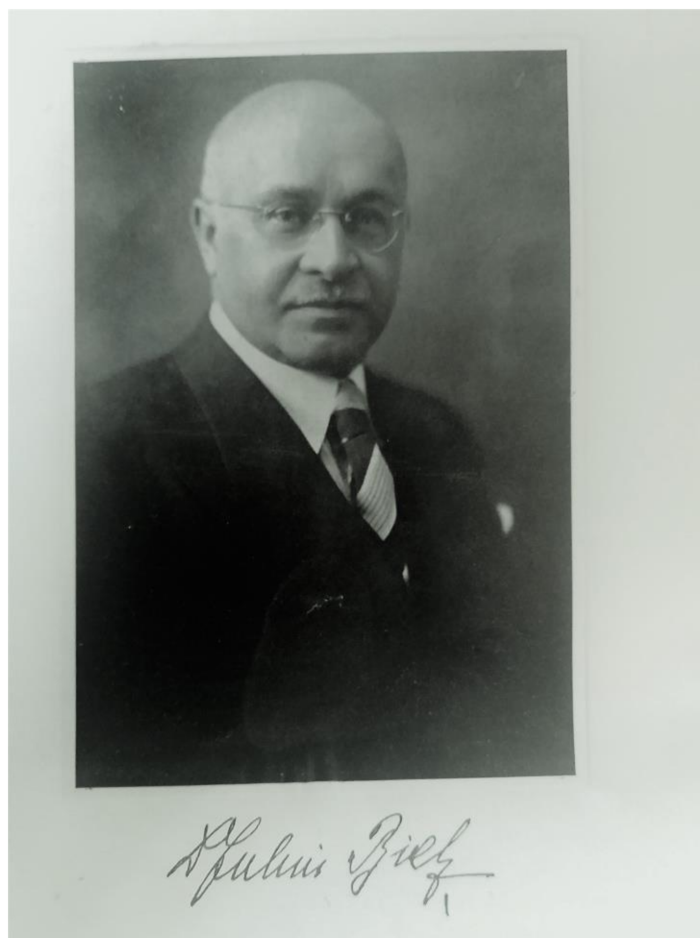

Fig. 3. Julius Bilez, 1954, Casa Teutsch.

Fig. 4. Krikor Zambaccian.

În 1966 s-a stins arhitectul Duiliu Marcu iar ferparul acestuia apărea semnat nu de un angajat al institutului ci de arhitectul Bortnovschi.[9]

Acad. Oprescu era atent nu numai la cei trecuți recent peste Styx ci și la aceia care îl traversaseră mai demult și meritau a fi comemorați. Așa îi dedică un articol lui Frederic Storck la împlinirea a 25 de ani de la deces[10].

Bătaia vântului politic poate fi sesizată și din necrologuri ce erau acceptate de revistă. Până în 1968 nu a fost tipărit nici un text referitor la dispariția vreunui istoric sau critic de artă marcant din străinătate. Dar, în anul 1968 s-a simțit un oarecare dezgheț manifestat printr-o firavă deschidere spre Occident și o aparentă liberalizare, însă riguros controlată, după protestul lui Nicolae Ceaușescu în urma ocupării Cehoslovaciei de trupele Tratatului de la Varșovia și al opoziției ce părea că o face politicii externe a URSS. Simpatia ce și-o câștigase în țările capitaliste din apusul continentului a făcut ca și programul redacțional să fie mai lax în privința numelor și a bibliografie străine. Astfel, Theodor Enescu dedica un amplu necrolog prestigiosului istoric de artă Erwin Panofsky (1892–1968). Este primul de această anvergură și profunzime care a apărut în paginile revistei. El se transformă într-un adevărat studiu de istoriografie panofskyană unde autorul dă măsura vastelor sale cunoștințe și lecturi. Stilul pedant, profunzimea ideilor enunțate, greutatea cuvintelor căutate cu grijă pentru sugestivitatea lor, fac din acest text un exemplu de felul cum ar fi trebuit redactat un asemenea material, fără grandilocvență, evitând termenii standard, nostalgici sau eroici, de care se abuza în asemenea situații. Sunt demne de spicuit câteva idei din analiza lui Enescu: „Studiul iconologic la Panofsky nu a rămas niciodată la erudiție pură, ducând totdeauna mai departe. El a contribuit, cu un simț unic al construcției, la acea transformare a haosului cunoștințelor umane în «a cosmos of culture», operație pe care o considera gloria științelor umaniste. În același timp, în studiile sale, personalitatea umană, nu e deloc sacrificată cum se întâmplă adesea în analizele formale ale unui Wölfflin, căci Panofsky simțea în grad înalt acea «Süssigkeit des Individuellen», pe care o elogia maestrul său Vöge: exemple grăitoare în acest sens, viile portrete ale unor Dürer, Michel-Angelo și mai ales al abatelui Suger. (…) Omagiul pe care i-l putem aduce la moartea sa constă în primul rând în exprimarea dorinței de a avea cât mai curând traduse și în limba română, într-o cultură care prin Tudor Vianu și Lucian Blaga nu se poate considera străină explorărilor filozofice ale lui Panofsky, câteva din cărțile sale ce nu vor întârzia desigur să-și dovedească benefica înrâurire, implicată poate și acum în unele studii din revista Institutului nostru”[11] .

Chiar dacă era foarte vârstnic, Oprescu nu dădea semne de boală, așa că dispariția sa a luat prin surprindere pe subalterni, pe 13 august 1969 (Fig. 5). Așa că, în anul decesului, nu a fost inserat decât un necrolog de 2 pagini, nesemnat, spre finele celui de-al doilea număr al revistei[12]. Abia anul următor i-a fost consacrat un spațiu generos, la începutul revistei, unde i-a fost adus un afectuos omagiu – în care au fost inserate texte despre marele dispărut semnate de Henri Focillon, Tudor Vianu, Louis Hautecoeur, Șerban Cioculescu, Mircea Popescu și Dan Hăulică[13] –, urmat de câteva pagini de antologie din textele sale[14] și o bibliografie completă ce acoperea 8 pagini[15]. În afară de *Omagiu lui George Oprescu* unde erau, așa cum s-a arătate, textele acelora care i-au fost prieteni sau colaboratori apropiați, celelalte două materiale apar nesemnate, fiind probabil rodul unei munci colective.

Anul următor se mai stingea un critic și istoric de artă important, Petru Comarnescu (1905–1970) (Fig. 6) căruia Amelia Pavel îi consacra o pagină[16]. Și tot ea, și tot acolo, a scris o notiță pentru importantul grafician și caricaturist Ary Murnu (1881–1970)[17] ce era urmată de o alta, la fel de succintă, despre pictorul Marius Bunescu, al cărei autor era Gheorghe Cosma.[18] În numărul 2 al revistei din același an, 1971, Mircea Popescu – înlocuitorul lui Oprescu la conducerea institutului – semna un elogios necrolog, intitulat *La moartea lui M. H. Maxy*[19].

[9] S. Bortnovschi, *Duiliu Marcu*, în SCIA – Artă Plastică, tom 13, nr. 1/1966, p. 155.

[10] Acad. Prof. G. Oprescu, *Douăzeci și cinci de ani de la moartea lui Frederic Storck,* în *SCIA – Artă Plastică*, tom 15, nr. 2/1968, p. 135–136.

[11] Theodor Enescu, *Erwin Panofsky*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 15, nr. 2/1968, p. 263.

[12] *George Oprescu*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 16, nr.2/1969, p. 161–162.

[13] *Omagiu lui George Oprescu*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 17, nr. 1/1970, p. 3–9.

[14] Pagini de antologie, în *SCIA Artă Plastică*, tom 17, nr. 1/1970, p. 11–31.

[15] Bibliografie, în *SCIA Artă Plastică*, tom 17, nr. 1/1970, p. 33–41.

[16] AP [Amelia Pavel], *Petru Comarnescu*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 18, nr.1/1971, p. 189.

[17] AP [Amelia Pavel], *Ary Murnu*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 18, nr.1/1971, p. 190.

[18] Gh. Cosma, *Marius Bunescu*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 18, nr.1/1971, p. 190.

[19] Mircea Popescu, *La moartea lui M. H. Maxy*, în *SCIA Artă Plastică*, tom 18, nr.2/1971, p. 339–340.

Din 1964, publicația se împărțise în două, în conformitate cu diversitatea secțiunilor de cercetare ale institutului: seria Artă Plastică și seria Teatru, Muzică, Cinematografie. Dar, până în 1971, nu apăruse nici un necrolog în revista dedicată artelor spectacolului și muzicii. Doar în acel an sunt publicate primele texte de acest fel: *La încetarea din viață a lui Ionel Perlea* de Constantin Stihi-Boos[20] și *Mihail Jora (1891–1971)* de Zeno Vancea.[21] Atât acad. Jora (Fig. 7) cât și Vancea făcuseră parte din Comitetul de redacție al revistei chiar din anul fondării, cel dintâi fiind, scurt timp, în 1970–1971, până la moarte, chiar redactorul responsabil al celei dedicată artelor muzicale și ale spectacolului. De aceea, confratele i-a consacrat un text mai substanțial decât era obiceiul pentru alți repauzați. Într-un număr din anul următor a fost tipărit un material, datorat condeiului lui Radu Popescu, ce deja văzuse lumina tiparului în revista *Luceafărul* nr. 49/1972, dar dispariția unei figuri impunătoare ca aceea a lui Victor Eftimiu, dramaturg, fost director al Teatrului Național și un important promotor al scenei românești, nu se cădea a nu fi amintită în paginile revistei de specialitate a Institutului de Istoria Artei[22].

În SCIA – AP din 1972, Anca Costa-Foru, păstrând o caldă afecțiune fondatorului institutului, a dedicat un articol comemorativ lui G. Oprescu, care ar fi împlinit 90 de ani în acel an.[23] Abia în 1974 va dispare un „buchet” de istorici, critici de artă și colecționari/muzeografi cărora le-au fost consacrate prezentări mai lungi sau mai scurte : Răzvan Theodorescu l-a omagiat pe Louis Hautecoeur (1884–1973)[24], Andrei Pleșu pe Nicolae Argintescu-Amza (1904–1973)[25] (Fig. 8) iar Mihai Gramatopol pe marele connaisseur în iconologie Adrian Corbu (1901–1973).[26] (Fig. 9) Amândurora le era inserat un portret fotografic, lucru care era o noutate pentru revistă și pentru acest tip de material, de obicei neilustrat.

Un artist fotograf de mare prestigiu, Nicolae Ionescu (1903–1974) – cu o operă prodigioasă și inițiativa salutară de a organiza un muzeu al fotografiei prin care să promoveze frumuseților țării (ce nu a putu fi vreodată materializat)[27] – angajat o lungă perioadă de timp ca fotograf al institutului, a fost elogiat, la dispariție, într-o notă succintă dar elocventă, de Remus Niculescu, unul dintre puținii cercetători care aprecia fotografia și-i recunoștea valoarea de document, de importanță covârșitoare pentru cercetarea istoriei artei, și de artă pură[28].

Periodicul rezervat artelor vizuale, consacra, în 1976, un substanțial material lui Ion Cantacuzino (1908–1975)[29] (Fig. 10), fondatorul secției de studii cinematografice la Institutul de Istoria Artei care se mutase la cele veșnice în anul anterior. Articolul, intitulat *Recitind scrierile lui Ion Cantacuzino* și semnat de mai tinerii cercetători și emuli ai săi – Manuela Gheorghiu, George Littera, Florian Potra, Bujor T. Rîpeanu și Olteea Vasilescu - nu era neapărat un necrolog cât un elogiu adus primului cercetător în domeniu, care stabilise traiectele pe care trebuiau să se dezvolte studiile de specialitate.

Anul 1977 – anul devastatorului cutremur! – a fost îndoliat de pierderea unei importante personalități din domeniul cercetărilor de artă medievală, ale costumului de curte și autor al primului manual de *Muzeografie generală*, Corina Nicolescu (1922–1977) căreia, Paul Petrescu, un reputat etnograf și etnolog, șeful secției de artă populară al institutului, îi dedică un articol în care include și bibliografia defunctei[30]. Acest text reprezintă un punct de cotitură în felul de redactare a necrologurilor, pentru că de acum încolo, majoritatea autorilor își vor completa materialele cu bibliografia răposatului, astfel oferind o viziune integratoare asupra vieții și operei acestuia.

---

[20] ConstantinStihi-Boos, *La încetarea din viață a lui Ionel Perlea*, în *SCIA TMC*, tom 18, nr. 1/1971, p. 111–112.

[21] Zeno Vancea, *Mihail Jora (1891-1971)*, în *SCIA TCM*, tom 18, nr. 1/1971, p. 131–135.

[22] Radu Popescu, *Victor Eftimiu (1889-1972). Miracolul ființei care a fost*, în *SCIA TMC*, tom 19, nr. 2/1972, p. 219–220.

[23] Anca Costa-Foru, *Comemorarea unei aniversări*, în *SCIA – AP*, tom 19, nr. 2/1972, p. 311–313.

[24] Răzvan Theodorescu, *Louis Hautecoeur (1884-1973)*, în *SCIA – AP*, tom 21, nr. 1/1974, p. 131.

[25] A.P. [Andrei Pleșu], *Nicolae Argintescu-Amza (1904–1973)*, în *SCIA – AP*, tom 21, nr. 1/1974, p. 132.

[26] Mihai Gramatopol, *Adrian Corbu 1901–1973*, în *SCIA – AP*, tom 21, nr. 1/1974, p. 132–133.

[27] Adrian-Silvan Ionescu, *Photography in Romania in the First Half of the 20th Century*, în PhotoResearcher No. 14/2010, p. 23–24; Emanuel Bădescu (editor), *Nicolae Ionescu: Bucureștiul de altădată/ Bucharest of yore/ Bucarest d'autrefois*, București, 2002.

[28] Remus Niculescu, *Nicolae Ionescu 1903–1974, în SCIA – AP*, tom 22/1975, p. 209.

[29] Manuela Gheorghiu, George Littera, Florian Potra, B. T. Rîpeanu, Olteea Vasilescu, *Recitind scrierile lui Ion Cantacuzino*, în *SCIA – TMC*, tom 23/1976, p. 149–155.

[30] Paul Petrescu, *Corina Nicolescu*, în *SCIA – AP*, tom 24/1977, p. 251-252.

Fig. 5. Acad. G. Oprescu, Biblioteca Academiei Române

Fig. 6. Petru Comarnescu.

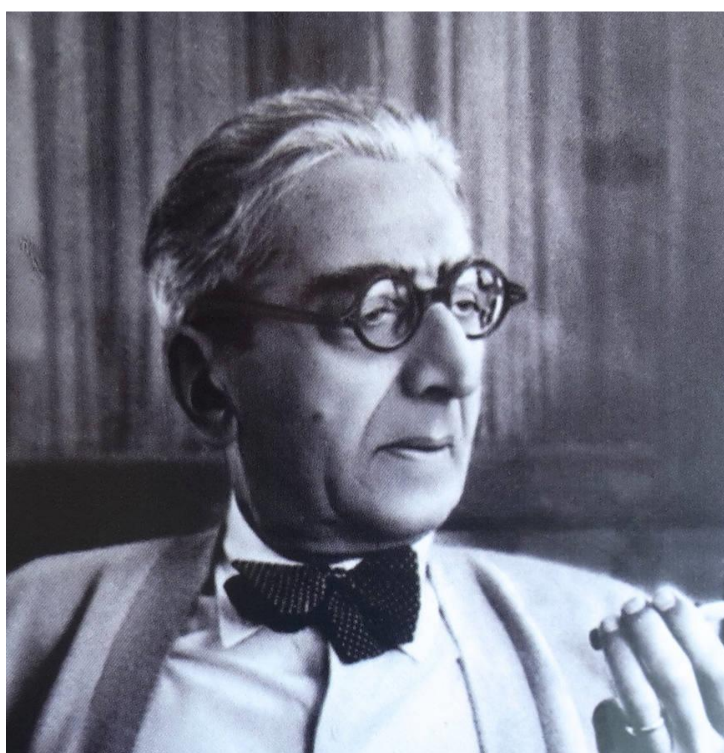

Fig. 7. Mihail Jora, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Fig. 8. Nicolae Argintescu-Amza.

Fig. 9. Adrian Corbu, BAR.

Fig. 10. Ion Cantacuzino, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Așa a procedat Vasile Drăguț, plasând bibliografia Anei-Maria Musicescu (1912–1980), reputată medievistă, ca ample note de subsol[31]. (Fig. 11)

Viorica Dene, muzeografă cu bogată activitate la Muzeul de Artă al R.S. România, șefa secției de artă decorativă, a contribuit cu două necrologuri pentru doi istorici de artă străini, belgianul Émile Langui (1903–1980)[32] – cunoscut pentru solidele sale studii asupra operei lui Van Gogh, Constant Permeke și Paul Delvaux – și Jacques Lassaigne (1910–1982)[33], un competent și pasionat monografist al lui Ștefan Luchian.

Moartea etnografului Cornel Irimie (1919–1983), fost director al Muzelui Brukenthal și unul dintre importanții autori de studii privind costumul popular românesc și civilizația rurală, a fost semnalată de colegul Paul Petrescu într-un articol de o singură pagină[34].

Poate cea mai grea pierdere pentru Institutul de Istoria Artei a fost aceea a lui Ion Frunzetti (1918–1985) (Fig. 12), fost asistent și apropiat colaborator al lui Oprescu, apoi director pentru un foarte scurt interval (1974–1975). Necrologul său a fost scris, cu empatie colegială, de Dan Grigorescu. În el îi erau menționate calitățile și contribuțiile în varii domenii nu numai ca istoric și teoretician al artei ci și ca poet și traducător, ca pedant poliglot și neobosit publicist în presa cotidiană și hebdomadară dar mai puțin în volum, ca profesor al multor generații de tineri studioși cărora le-a relevat limbajul specific al criticii de artă și pe care i-a încurajat: „Era prin excelență, un spirit umanist în înțelesul cel mai exact al cuvântului. Orizontul lui cuprindea, cu egală strălucire, istoria filozofiei, a literaturii, a artelor. (…) Acest neegalat mânuitor al cuvântului spiritual, al calamburului spontan, cel care scria cu o extraordinară ușurință, a publicat, totuși puțin, în comparație cu imensul volum al scrierilor elaborate de el. (…) A fost profesor adevărat și mulți dintre cei mai străluciți reprezentanți ai generațiilor tinere de cercetători și de eseiști se declară explicit sau implicit – prin însăși structura și orientarea scrierilor lor – elevi ai lui Ion Frunzetti. (…) Omagiind amintirea lui Ion Frunzetti omagiem luciditatea exemplară, vasta cuprindere umanistă, dragostea față de marea cultură a lumii, încrederea în personalitatea distinctă a spiritului românesc, verva polemică inteligentă și calda omenie a intelectualului a cărui operă și existență au însemnat un patetic elogiu al vieții”[35].

Niște rânduri pline de calde sentimente, rod al unei lungi prietenii și colaborări, încărcate de nostalgia pentru anii de cercetări pe teren, în mediul rural, a scris Paul Petrescu la dispariția lui Tancred Bănățeanu (1922–1987), reputat etnograf, mulți ani director al Muzeului de Artă Populară (1955–1977)[36]. (Fig. 13)

În 1986, pierise în urma unui accident, istoricul de teatru Mihai Florea (1929–1986) , unul dintre cercetătorii cu bogată activitate la institut care, în timpul liber era realizator și prezentator al emisiunilor radiofonice duminicale „Cine știe câștigă”. Manuela Cernat a redactat un text patetic, încărcat de mister – mai ales în enunțarea cauzelor morții – ca în filmul „Zona crepusculară”[37], lăsând a se înțelege, pentru specialiști, că face referire la pelicula de groază din 1921 al suedezului Victor Sjöström, „Căruța fantomă”. Articolul, din care spicuim câteva fragment, a apărut în revista anului următor: „(…) Ritmul existenței sale îl presa. L-a presat și în acel ceas funest, la căderea nopții, la poalele munților, când pentru el cadranul timpului încremenea. Ivită din cețurile celei de-a patra dimensiuni a lumii, o căruță fantomă îi împlinea crudul destin. Crud destin, cum nu se poate mai crud pentru un om atât de blând și de tonic”[38].

Tomul 35 din 1988 a „abundat” în necrologuri fiindcă anul anterior răposaseră trei medieviști de renume: Vasile Drăguț (1928–1987), Emil Lăzărescu (1912–1987) și Maria Golescu (1897–1987). Lui Drăguț (Fig. 14), Tereza Sinigalia îi dedica un adevărat studiu de aproape 4 pagini – nemaiîntâlnit de la cele pentru fondatorul institutului, G. Oprescu, și de la acelea semnate de acesta pentru niște maeștri ai penelului. Ce-i drept, în momentul trecerii în neființă, Drăguț era *spiritus rector* al mișcării artistice

[31] Vasile Drăguț, *Ana-Maria Musicescu*, în *SCIA – AP*, tom 27/1980, p. 191–192.
[32] Viorica Dene, *In memoriam Émile Langui*, în *SCIA – AP*, tom 28/1980, p. 191.
[33] Idem, *Jacques Lassaigne*, în *SCIA – AP*, tom 30/1983, p. 98–100.
[34] Paul Petrescu, *Cornel Irimie*, în *SCIA – AP*, tom 31/1984, p. 106–107.
[35] Dan Grigorescu, *Ion Frunzetti, în SCIA – AP*, tom 33/1986, p. 85–86.
[36] Paul Petrescu, *Tancred Bănățeanu, în SCIA – AP*, tom 34/1987. p. 99–100.
[37] „Twilight Zone. The Movie”, 1982, regia Steven Spielberg, John Landis, Joe Dante, George Miller.
[38] Manuela Cernat, *In memoriam Mihai Florea*, în *SCIA – TMC*, tom 34/1987, p. 100.

naționale cumulând mai multe funcții importante: profesor universitar la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu”, fost rector al acestuia, director al Institutului de Istoria Artei, director al organelor de presă ale institutului, *Studii și Cercetări de Istoria Artei* și *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art* și al periodicului lunar la Uniunii Artiștilor Plastici, *Arta*. Acest personaj ubicuu și omnipotent în lumea artelor era descris de autoare în termeni eroici, dovedindu-și admirația fără limite pentru proteica sa forță de muncă, de asimilare și de cunoaștere: „Pentru învățământul istoriei de artă de la noi, profesorul Vasile Drăguț reprezintă o piatră de hotar. El a înțeles primul că a forma medieviști de concepție modernă este nu doar o necesitate a cercetării artei românești, dar și o datorie. Pentru promoții întregi de studenți – ce alcătuiesc deja o generație – el a demonstrat că istoria de artă medievală nu este în primul rând erudiție, ci în principal ea se bazează pe contactul nemijlocit, îndelungat cu monumentul, pe dialogul mereu reluat cu acesta, fie el construcție, pictură, sculptură sau broderie. Nimic nu îi spunea mai puțin decât informația seacă, neverificată pe ființa vie a monumentului. (…) Cursurile sale – adevărate demonstrații pe monumente, prezentate cu luxul miilor de diapozitive proprii – deveneau astfel un model de cercetare. (…) Lecția și exemplul de la catedră al profesorului Drăguț continuau și după ce studentul își începuse propriul său drum, drum pe care, adesea, tot profesorul îi era alături, fiind pentru mulți un sprijin, un sfătuitor, un atent partener de discuție, cel care îl putea ajuta să se afirme prin scris sau prin cuvântul liber rostit, cel care știa să se bucure de fiecare descoperire ori de fiecare succes al foștilor săi studenți. (…) Și mai era ceva, ceva ce nu are nici o legătură cu didacticismul obișnuit: lecția vie a exemplului afirmării prin *Faptă*. Pentru Vasile Drăguț, a fi om însemna în primul rând a făptui, iar căile împlinirii acestui deziderat erau multiple. Una dintre ele, poate cea mai importantă în definirea personalității sale, era *lupta*: lupta angajată, pentru care fusese dăruit cu energie, voință, perseverență, curaj; lupta pentru un gând, pentru o idee mare și generoasă, pentru a apăra sau a salva un monument, pentru a ajuta un om valoros sau pur și simplu unul aflat în lipsă sau în suferință fizică ori morală, luptă pentru bine, frumos, întru cinste și demnitate”[39].

Răzvan Theodorescu și-a elogiat magistrul, pe Emil Lăzărescu, într-un text mișcător de adorație și durere: „Nu se va putea spune niciodată îndeajuns ce și cât a însemnat Emil Lăzărescu la începuturile fiecăruia dintre noi pentru că adesea, foarte adesea, îndărătul unor pagini scrise de discipolii săi mai tineri s-au găsit lungi, pasionante și de neuitat dialoguri cu el, gânduri și sugestii sclipitoare ale celui care, printr-un unanim consens, era pentru toți «profesorul» Lăzărescu, instanță ultimă, de foarte multe ori, în judecata unui manuscris de comunicare, de articol, de carte… Imensa-i erudiție, inteligența sa vioaie și generozitatea sa absolut ieșită din comun nu au fost egalate decât de o modestie cu totul și cu totul de excepție, de mulți neînțeleasă în expresiile ei cotidiene. (…) Și mai datorăm, mulți dintre noi, lui Emil Lăzărescu, șansa unei lecții de verticalitate morală ce ne-a dat-o prin tăcerile sale pline de înțeles, ca și norocul unei prietenii pe care o dăruia total. Se cuvine spus acum la despărțirea din urmă, că Emil Lăzărescu a fost o personalitate rară, dintre cei care dau sens adânc cuvântului de om și numelui de savant”[40]. Deși nu depășește o pagină, textul este foarte dens și grăitor, un omagiu sincer, încărcat de recunoștință pentru tot ce a deprins învățăcelul de la magistrul său.

Necrologul pentru Maria Golescu era semnat de Andrei Pippidi care, într-o jumătate de pagină, își manifesta, în termeni poetici, admirația pentru această venerabilă cercetătoare cu ascendență ilustră în familia boierilor Golești și pentru opera ei sintetizată în câteva rânduri: „A spune aici în două cuvinte cine a fost și ce loc i se cuvine în istoriografia artei noastre nu este numai o datorie: este a defini încă odată o atitudine a spiritului românesc așa cum trebuie el să fie. Pe cea care s-a dus după «prea puternicul Samson», o așteaptă inorogul, despre care scria că «întruchipează puritatea, forța, mândria și bunătatea»”[41].

Aceste texte de la finalul deceniului al nouălea al secolului XX aduc un suflu nou în acest gen de scrieri funebre, un stil rafinat din care nu sunt excluse sentimentele personale de afecțiune și gratitudine pentru cel plecat, care în anterioarele era inexistent, redactarea fiind rece, impersonală, ca pentru a fi îndeplinită o sarcină de servici… Era un semn al schimbărilor ce aveau să se producă după cotitura socială și politică de după evenimentele din decembrie 1989.

---

[39] Tereza Sinigalia, *Vasile Drăguț 1928–1987, în SCIA – AP*, tom 35/1988, p. 95–96.
[40] Răzvan Theodorescu, *Emil Lăzărescu 1912-1987*, în *SCIA – AP*, tom 35/1988, p. 97.
[41] Andrei Pippidi, *Maria Golescu 1897–1987*, în *SCIA – AP*, tom 35/1988, p. 99.

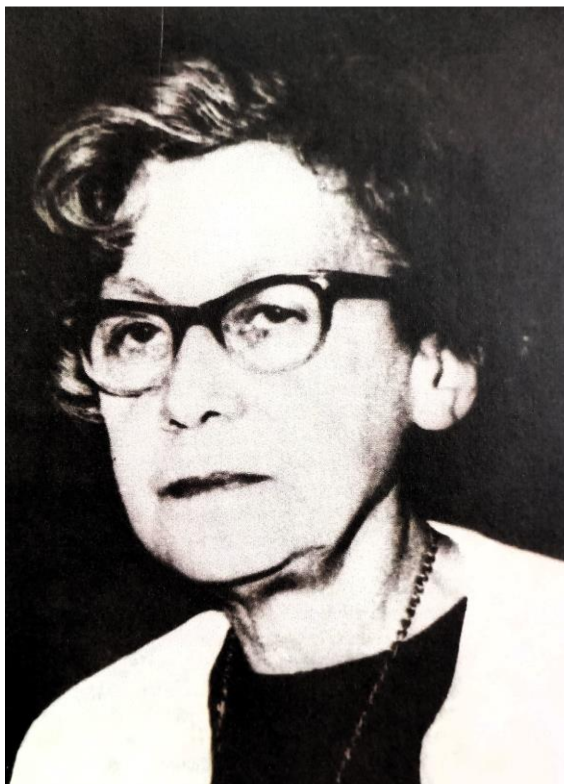

Fig. 11. Ana-Maria Musicescu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Fig. 12. Ion Frunzetti, foto W. Millo, 1958, colecția Florica Cruceru.

Fig. 13. Tancred Bănățeanu, Muzeul Țăranului Român..

Fig. 14. Vasile Drăguț, colecția Ruxandra Mihăilă.

Primul număr din 1990 al SCIA a fost îndoliat de plecarea neașteptată, intempestivă și nemeritată, a lui Mihai Ispir (1950–1990) (Fig. 15), un cercetător de mare valoare aflat în plină forță creatoare, cu un larg orizont de preocupări și proiecte de mare anvergură ce nu le-a mai putut finaliza. Deși încă tânăr, calitățile sale de om organizat, posesor al unui vast bagaj de cunoștințe, îl adusese, în 1988, în poziția invidiabilă de secretar științific al periodicului, funcție ce o ocupaseră înaintea sa prestigioși cercetători precum Paul Petrescu, Vasile Drăguț, Răzvan Theodorescu, Ioana Vlasiu și Marius Tătaru. Aceasta echivala cu o recunoaștere a meritelor sale deosebite. În textul său, Ioana Vlasiu puncta ampla deschidere spre lumea artelor vizuale a proaspătului dispărut: „De la arhitectură medievală și până la cele mai recente tendințe ale artei contemporane, Mihai Ispir făcea dovada aceleiași competențe, aceleiași informații cuprinzătoare care nu era exhibată pentru a epata, ci nutrea, în mod firesc, dându-le substanță și autoritate, interpretările fenomenului artistic. Oricare din scrierile lui poate da seamă de ceea ce înseamnă cultura asimilată și așezată ca temei indispensabil propriei discipline.(…) Cu cărțile lui Mihai Ispir ne vom întâlni ori de câte ori interesele noastre profesionale ne vor purta spre problemele, nu puține, ce și-au găsit aici sensuri și deschideri imprevizibile. Dar ne vor lipsi pentru totdeauna discreția și umorul lui, spiritul său de toleranță care nu era semnul unei slăbiciuni, ci reflexul unei corectitudini exemplare în a judeca munca celorlalți, fermitatea lui – atunci când împrejurările o cereau”[42]. După patru ani, un alt încă tânăr și promițător angajat al institutului s-a stins fără a-și putea duce la desăvârșire opera, Andrei Pintilie (1950–1994), a cărui biografie și carieră a fost schițată de devotatul său prieten Gheorghe Vida, atașând și două pagini de bibliografie a răposatului[43].

În anii următori, până la încetarea apariției revistei în 1997, au fost publicate necrologuri ale unor personalități ce avuseseră un contact tangențial cu institutul sau cu periodicul, precum arh. Constantin Joja (1908–1991), prezentat tot de un arhitect, Nicolae Goga, al cărui material a fost însoțit de mai multe ilustrații cu proiecte de restaurare, lucrări finite și manuscrise[44]. Restauratorului de pictură bisericească Dan Căceu (1944–1994) i-a dedicat Ecaterina Cincheza-Buculei un articol cu 3 reproduceri ale unora dintre lucrările acestuia[45].

Texte ceva mai scurte despre câțiva reprezentanți de seamă ai baghetei sau ai teoriei muzicale și cinematografice au apărut în ultimele numere ale periodicului rezervat artelor muzicale sau ale spectacolului: Ștefan Niculescu a semnat *In memoriam Wilhelm Georg Berger 1929–1993*[46]. La dispariția muzicologului Alfred Hoffman (1922–1995) (Fig. 16), lungă vreme angajat al institutului (din 1960) și membru în comitetul de redacție al revistei de specialitate, a scris colegul Gheorghe Firca un material în care i-a elogiat capacitatea analitică: „În conștiința colegilor de breaslă și al cititorilor săi, Alfred Hoffman era, poate, în primul rând criticul muzical și critic prin excelență. O judecată a sa în tărâmul interpretării și, în special, al acelei pianistice, insufla un sentiment al certitudinii, de respect și uneori de teamă (și nu numai pentru un debutant)”[47]. În sfârșit, în cel din urmă număr, din 1997, a fost inserat un necrolog, cu bibliografia aferentă, pentru criticul de film Florian Potra (1925–1997) ieșit de sub condeiul Olteei Vasilescu, terminat cu aceste cuvinte pline de justețe și de legitimă tristețe: „Fără el, firava comunitate a filmologilor români rămâne foarte săracă”[48] .

Din 1997, SCIA cu ambele sale variante, Artă plastică și Teatru, muzică, cinematografie, a fost constrânsă, din considerente de reduceri bugetare, să își întrerupă apariția. Abia după 14 ani, în 2011, a fost reluată editarea seriei de artă. În acest lung interval, au dispărut câțiva mari istorici de artă care, neexistând organul de presă al institutului, nu au putut fi omagiați, după cuviință. Au fost scăpări nemeritate, impardonabile, dar explicabile, la moartea unora dintre cei mai importanți și devotați cercetători ai institutului: Theodor Enescu (1926–1998) și Mihai Gramatopol (1937–1998) (Fig. 17), dispăruți în 1998, când publicarea revistei fusese întreruptă cu un an înainte, Amelia Pavel (1915–2003) (Fig. 18) și Mircea Popescu (1920–2004) (Fig. 19) dispăruți la interval de un an unul de celălalt, Remus Niculescu (1927–2005) și Radu Ionescu (1930–2005) (Fig. 20), morți în 2005, Barbu Brezianu (1909–2008) și Dan Grigorescu (1931–2008) stinși în 2008, când periodicul era încă în adormire, Radu Bogdan (1920–2011) (Fig. 21), plecat

---

[42] Ioana Vlasiu, *Mihai Ispir 1950–1990*, în *SCIA – AP*, tom 37/1990, p. 115–116.

[43] Gheorghe Vida, *Andrei Pintilie (1950–1994)*, în *SCIA – AP*, tom 42/1995, p. 83–86.

[44] Nicolae Goga, *O viață consacrată patrimoniului arhitectural autentic românesc: arhitectul Constantin Joja (1908–1991)*, în *SCIA – AP*, tom 39/1992, p. 153–158.

[45] Ecaterina Cincheza-Buculei, *Dan Căceu (1944–1994)*, în *SCIA – AP*, tom 41/1994, p. 109–112.

[46] Ștefan Niculescu, *Wilhelm Georg Berger 1929–1993, în SCIA – TMC*, tom 40/1993, p. 71–72.

[47] Gheorghe Firca, *In Memoriam Alfred Hoffman*, în *SCIA – TMC*, tom 42/1995, p. 113.

[48] Olteea Vasilescu, *In Memoriam Florian Potra (1925–1997)*, în *SCIA – TMC*, tom 44/1997, p. 105–106.

dintre cei vii în 12 august 2011, când primul număr al noii serii a revistei fusese demult trimis la tipar și nu mai putea fi adăugat nimica în paginile sale. Mai toți cei menționați au fost, însă, însoțiți pe ultimul drum publicistic de rândurile ce le-au fost dedicate de colegi în paginile revistei în limbi străină, care nu-şi întrerupsese apariția în 1997: Ioana Vlasiu a omagiat, pe 4 pagini, personalitatea lui Theodor Enescu (Fig. 22), adăugând și o utilă bibliografie[49] și tot aceeași autoare a consemnat plecarea spre Veșnicie a matusalemicului Barbu Brezianu[50]. (Fig. 23) Gheorghe Vida a semnat un text despre Dan Grigorescu[51] (Fig. 24) iar Constanța Costea un altul despre

Fig. 15. Mihai Ispir, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu".

Fig. 16. Alfred Hoffman, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu".

Fig. 17. Mihai Gramatopol, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu".

[49] Ioana Vlasiu, *Theodor Enescu (1926-1998),* în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art,* Série Beaux-Arts, tomes XXXVI–XXXVII/1999–2000, p. 175–179.

[50] Idem, *In memoriam. Barbu Brezianu (1909–2008)*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art,* Série Beaux-Arts, tome XLV/2008, p. 161–162.

[51] Gheorghe Vida, *Dan Grigorescu (1931–2008)*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, Série Beaux-Arts, tome XLV/2008, p. 166–167.

Fig. 18. Amelia Pavel, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Fig. 19. Mircea Popescu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Fig. 20. Radu Ionescu, colecție particulară.

Fig. 21. Radu Bogdan, Geneva, 1972, colecția Mădălina Mirea.

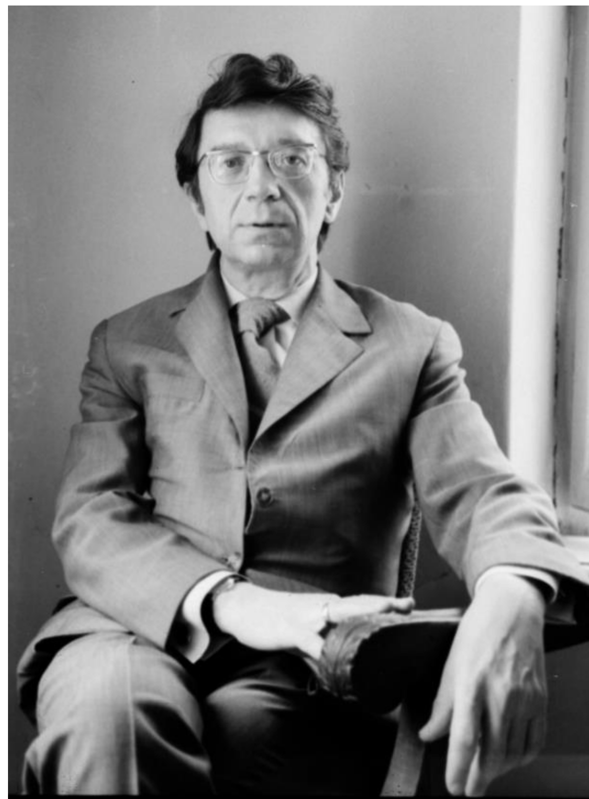

Fig. 22. Theodor Enescu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Fig. 23. Barbu Brezianu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

Fig. 24. Dan Grigorescu.

Fig. 25. Suzana Heitel, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

medievista Suzana Móré Heitel (1947–2008)[52]. (Fig. 25) Doar lui Niculescu i-a fost consacrat un număr special, în afara seriei, din *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, în 2006, prin eforturile și coordonarea familiei, astfel elogiindu-se unul dintre cei mai dedicați și străluciți reprezentați ai cercetării de specialitate din țara noastră, care ocupase și fotoliul de director al institutului în ultimii ani ai vieții[53]. (Fig. 26)

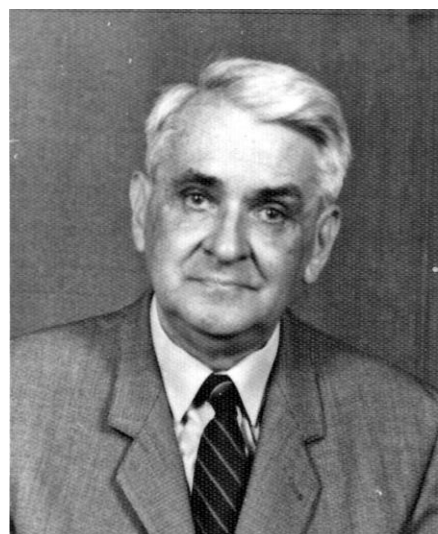

Fig. 26. Remus Niculescu, colecția familiei.

SCIA TMC și-a reluat apariția după exact 10 ani de la întrerupere. În numărul 1 (45) din 2007, muzicologul Gheorghe Firca consemna, în două pagini, dispariția unei vechi colege, Lucia-Monica Alexandrescu (1938–2007) care petrecuse mai mult de jumătate de viață în institut, mai întâi ca documentarist (1964–1969), apoi cercetător (1969–1999), secretar de redacție al revistei (1974–1989) și apoi redactor șef al ei (1990–1997)[54].

În chiar primul număr al Seriei Artă plastică, după lunga întrerupere a revistei, au apărut două texte pentru doi dispăruți: Petre Oprea (1928–2011) (Fig. 27), un foarte sârguincios cercetător/documentarist care nu fusese vreodată angajatul institutului dar care adesea își publicase studiile în paginile acestei publicații[55] și Karin Schuller-Procopovici (1954–2011), fostă colegă de studii a multora dintre noi, devenită muzeografă la

---

[52] Constanța Costea, *Suzana Móré Hietel (1947–2008),* în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art,* Série Beaux-Arts, tome XLV/2008, p. 162–166.

[53] *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art,* Série Beaux-Arts, tome XLIII/2006, Supplément.

[54] Gheorghe Firca, *In Memoriam: Lucia-Monica Alexandrescu (1938-2007),* în *SCIA – TMC*, Serie nouă, tom 1 (45)/ 2007, p. 135–136.

[55] Ioana Vlasiu, *Petre Oprea (1828–2011),* în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 1 (45)/2011, p. 307–308.

Agfa Foto-Historama din Köln unde a promovat, cu entuziasm și competență, istoria fotografiei românești[56]. La moartea reputatului medievist Sorin Ullea (1925–2012) (Fig. 28), într-un text colectiv semnat de membrii sectorului de specialitate al institutului, i-a fost făcută o amplă prezentare a carierei, cu bibliografia în anexă și un portret fotografic, oferindu-se astfel o vedere de ansamblu a unei exemplare cariere[57]. Pierderea marelui critic de artă Dan Hăulică (1932–2014) (Fig. 29) a fost deplânsă în două materiale, fiind inserate și ilustrații cu chipul și cu un manuscris al său[58]. Prețuita medievistă Ioana Cristache-Panait (1932–2014) (Fig. 30) a fost evocată, cu multă afecțiune, la petrecerea sa din viață, de Tereza Sinigalia[59].

Fig. 27. Petre Oprea la Balul de la Palatul Republicii (fostul Palat Regal), 1959, colecție particulară.

Fig. 28. Sorin Ullea, colecție particulară.

[56] Adrian-Silvan Ionescu, *Karin Schuller-Procopovici (1954–2011)*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 1 (45)/2011, p. 303–308.

[57] Sectorul de artă medievală al Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu” a Academiei Române, *O personalitate surprinzătoare: Sorin Ullea (3 mai 1925 – 11 martie 2012)*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 2 (46)/2012, p. 247–254.

[58] Valeriu Râpeanu, *Dan Hăulică: o eminentă personalitate a culturii române contemporane*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 4 (48)/2014, p. 289–290; Adrian-Silvan Ionescu, *Dan Hăulică (7 februarie 1923 – 17 august 2014)*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 4 (48)/2014, p. 291–293.

[59] Tereza Sinigalia, *O viață dăruită: Ioana Cristache-Panait (1932–2014)*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 4 (48)/2014, p. 287–288.

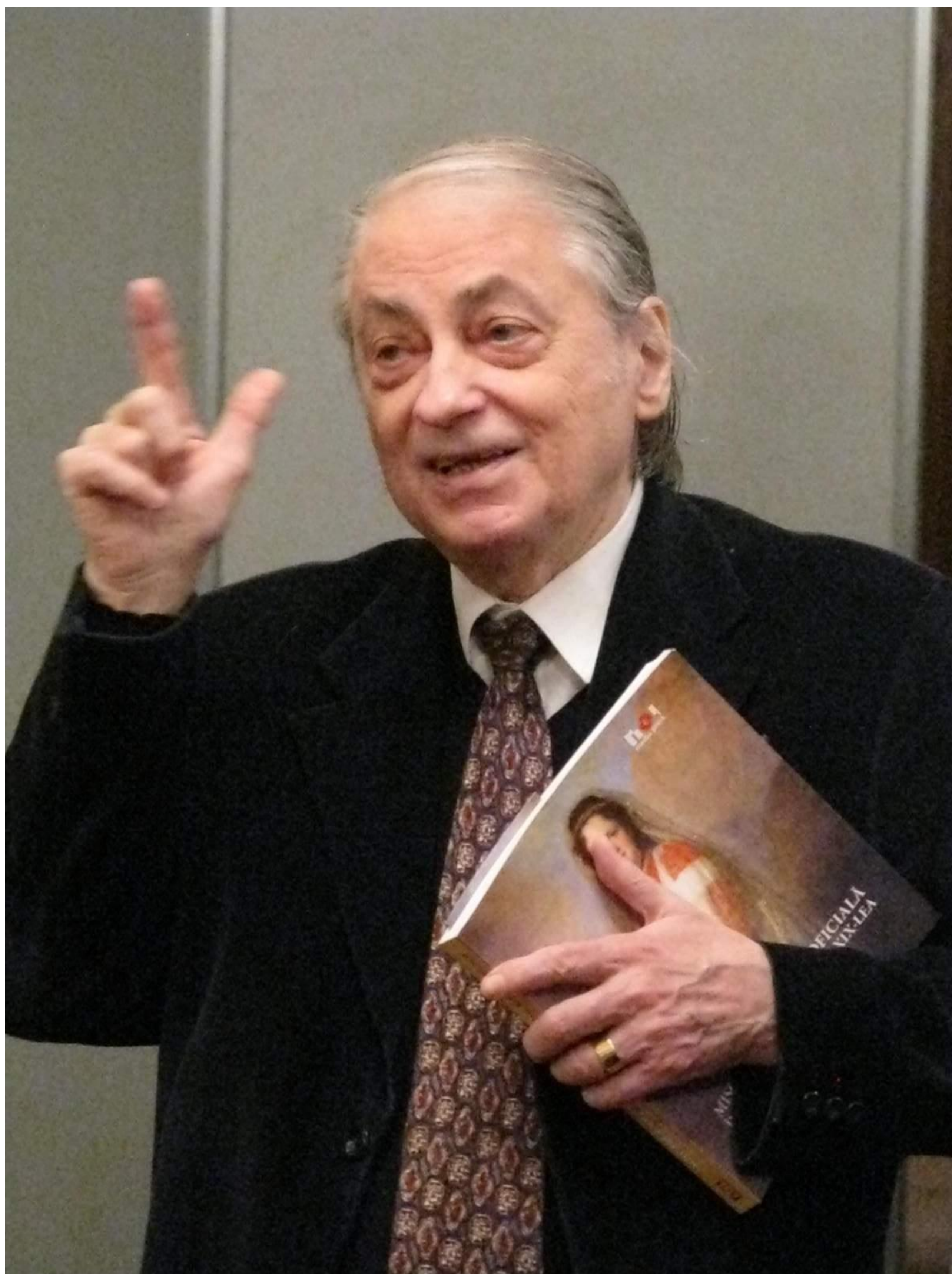

Fig. 29. Dan Hăulică, 2009, foto Aurelian Stroe.

Fig. 30. Ioana Cristache-Panait, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”.

În noua serie a revistei, aceste texte îndoliate au căpătat o mai mare extindere – depășind, de multe ori, două sau chiar trei pagini – precum și o înnobilare cu fotografii ale defuncților sau cu imagini reprezentative pentru activitatea lor. Și nu s-au limitat doar la angajații institutului ci au fost elogiate și personalități din afară. Așa a fost cazul marelui om de teatru, colecționar și estet Dan Nasta (1919–2015)[60] (Fig. 31) sau al istoricului bulgar de film, fost director al Institutului pentru Studiul Artelor din Sofia, Aleksandăr Ianakiev (1955–2015)[61] cu care fusese semnat un protocol de parteneriat între institutele noastre, în 2013, pentru a întreprinde cercetări comune în următorii trei ani. Datorită personalității sale complexe și a multiplelor preocupări, lui Dan Nasta i-a fost rezervat un text substanțial, semnat de Isabella Drăghici, și în revista pentru artele spectacolului[62].

O grea și neașteptată lovitură pentru cercetători a fost dispariția unei tinere și promițătoare cercetătoare, Ruxanda Beldiman (1973–2017) (Fig. 32), a cărei personalitate optimistă, stenică, voluntară, inspirată și inspiratoare, precum și operă ce abia începuse să fructifice, au fost succint creionate de colega sa, Corina Teacă[63].

Figura luminoasă a profesorului Dinu C. Giurescu (1927–2018)– „Profesorul” (Fig. 33), magistrul multor generații din care făceau parte și câțiva dintre noi – a fost pe larg evocată în două materiale, abundent ilustrate, așa cum se cuvenea pentru un mentor, un sfătuitor înțelept, un lector avizat care făceau observații pertinente la toate materialele parcurse, care fusese, timp de 8 ani, președinte de onoare al Comitetului consultativ al SCIA[64]. În același tom 8 din 2018 și-a găsti locul și evocarea unei promotoare pe undele radio a artelor vizuale naționale și universale, care timp de aproape un pătrar de veac a fost realizatoarea emisiunii „Arte Frumoase”, a fost „vocea” plasticii de valoare perenă: Lelia Pop (1929–2018).[65] Literatul devenit, prin forța lucrurilor, medievist - și încă unul cu realizări remarcabile în studiul vechii arte românești care, față de

[60] Adrian-Silvan Ionescu, *Dan Nasta (6 ianuarie 1919 – 15 septembrie 2015),* în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 5 (49)/2015, p. 271–275.

[61] Marian Țuțui, *Omagiu unui istoric de film bulgar: Aleksandăr Ianakiev*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 5 (49)/2015, p. 279; Adrian-Silvan Ionescu, *Aleksandăr Ianakiev (1955–2015),* în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 5 (49)/2015, p. 277.

[62] Isabella Drăghici, *Dan Nasta (6 ianuarie 1919 – 15 septembrie 2015)*, în *SCIA – TMC*, Serie nouă, tomurile 7–8–9 (51–52–53)/2013–2014–2015, p. 289–293.

[63] Corina Teacă, *Ruxanda Beldiman (1973–2017),* în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 7 (51)/2017, p. 29–30.

[64] Adrian-Silvan Ionescu, *Dinu C. Giurescu – Profesorul* , în *SCIA – AP, Serie* nouă, tom 8 (52)/2018, p. 253–259; Dana Jenei, *Dinu C. Giurescu (București, 15 februarie 1927 – București, 24 aprilie 2018)*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 8 (52)/2018, p. 261–262.

[65] Adrian-Silvan Ionescu, *Lelia Pop (14 iunie 1929 – 27 iunie 2018),* în *SCIA – AP,* Serie nouă, tom 8 (52)/2018, p. 263–264.

Fig. 31. Dan Nasta, 25 ianuarie 2009, foto A.-S. Ionescu.

Fig. 32. Ruxanda Beldiman, 2012, foto Aurelian Stroe.

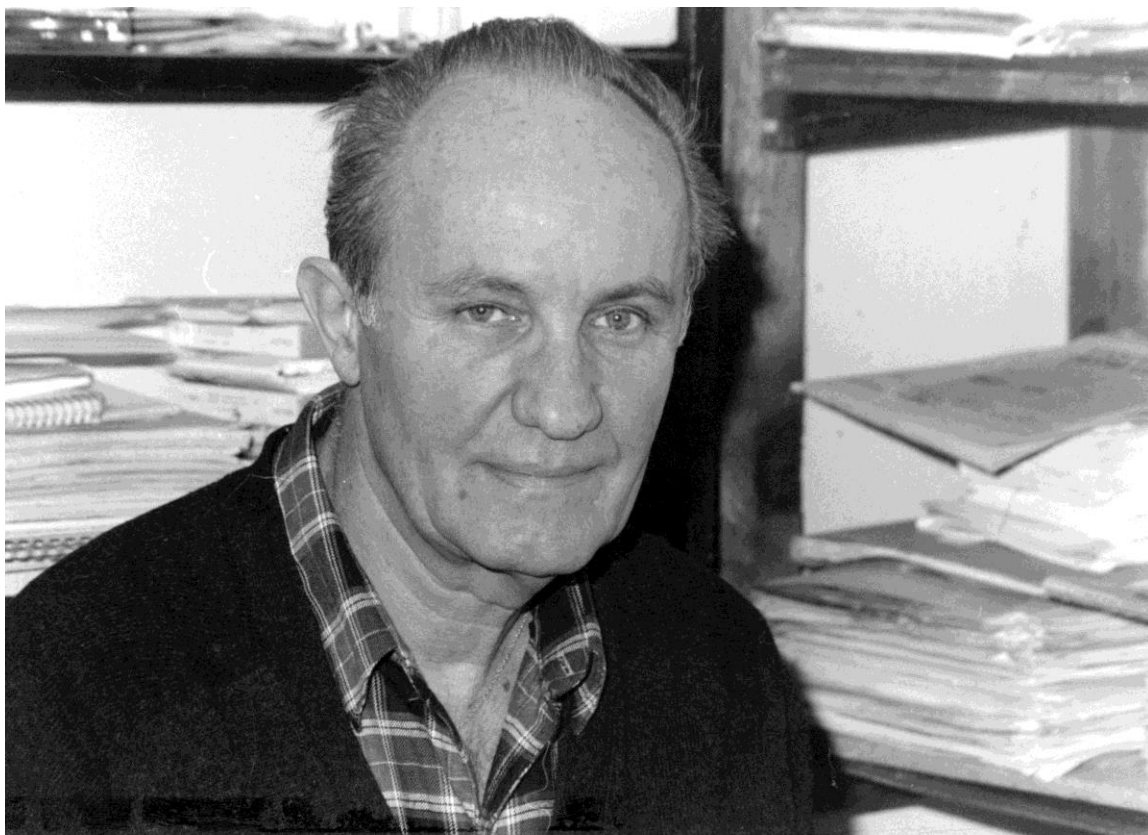

Fig. 33. Dinu C. Giurescu, colecția familiei.

alți confrați, știa să o contextualizeze, cu eleganță și justețe, în concertul european – Pavel Chihaia (1922–2019) (Fig. 34), stins la München, departe de țara care i-a oferit atât de multe și generoase subiecte ce le-a abordat cu pasiune și acribie științifică – i-a oferit lui Constantin Ciobanu, un amplu câmp de investigare a biografie și a operei[66]. Cu admirabila forță de analiză ce-l caracterizează, Ciobanu a enunțat traiectele pe care s-au constituit scrierilor lui Chihaia emițând pertinente judecăți de valoare, prin pătrunderea, în profunzime, în opera acestuia, subliniind însemnătatea pendulării între Răsărit și Apus care explică atât de bine originalitatea sintezei stilistice românești. Autorul conchide: „(…) Vom menționa doar faptul că Pavel Chihaia a încercat și – în mare parte a reușit – să identifice și să introducă în circuitul științific câteva trăsături importante ale civilizației medievale și premoderne din spațiul românesc. Extrem de rodnică și de bogată în consecințe s-a dovedit a fi teza lui de bază, conform căreia Țara Românească – situată în zona de influență a Occidentului cât și a Bizanțului, ulterior a Imperiului Otoman, – de-a lungul intervalului de timp cuprins între secolele al XIV-lea și al XVII-lea a avut cel puțin două așa-numite *pre-renașteri* – momente de remodelare semnificativă a mentalităților, de receptare a noilor modele culturale occidentale și de retopire a lor într-o sinteză artistică originală: cea dintâi în primul sfert al secolului al XVI-lea (epoca lui Neagoe Basarab) și cea de-a doua în mijlocul secolului al XVIII-lea (epoca lui Matei Basarab)".

Când strălucitoarea flacără a vieții teatrologului Ion Cazaban (1935–2018) (Fig. 35) s-a stins - ca în neuitatul film regizat de Fritz Lang, „Moartea obosită" (Der müde Tod, 1921) – Daniela Gheorghe a semnat un articol îmbibat de admirație și de regrete[67]. Anul următor s-a stins o altă figură ilustră a studiilor de muzicologie bizantină și postbizantină, Daniel Suceava (1950–2019) (Fig. 36) iar trista despărțire de el a fost imortalizată, în termeni măgulitori, de prof. univ. Nicolae Gheorghiță, prorectorul Universității Naționale de Muzică. În încheierea vibrantului său elogiu, autorul face observații de o deosebită acuratețǎ științifică, dând frâu liber propriilor confesiuni despre o lungă și caldă prietenie și colaborare: „Unii ar putea spune că realizările academice ale lui Daniel par, poate, prea puține. Însă Daniel făcea parte din acea categorie de

[66] Constantin Ciobanu, *Pavel Chihaia (1922–2019)*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 9 (53)/2019, p. 285–288.

[67] Daniela Gheorghe, *Ion Cazaban (19 octombrie 1935 – 9 iulie 2018)*, în *SCIA – TMC*, Serie nouă, tom 12 (56)/2018, p. 145–148.

puțini savanți, de aici și de aiurea, care reușeau ca demersul lor științific să fie unul desăvârșit în ceea ce privește conținutul cercetării, și, în același timp, să compenseze acele puține realizări pământești printr-un firesc al jertfei pentru aproapele său. Pentru mine, Daniel era un om al taclalei academice, fără pic de orgolii, întotdeauna optimist, încurajator și dezinteresat, ce inducea o atmosferă destinsă care te făcea să te întorci la el cu bucurie, ca la un duhovnic, și cu care îți făcea cu adevărat bine să stai de vorbă. Or, acest lucru venea nu numai dintr-un univers ce combina bunul simț, educația și știința într-n mod remarcabil, ci, sunt convins, și dintr-un bun amplasament duhovnicesc al său, dublat de o bunătate a inimii, ceea ce nu este puțin lucru, nici pentru el și nici pentru cei rămași aici, spre luare-aminte”[68] .

Fig. 34. Pavel Chihaia, în *Adevărul* 20 iunie 2019.

Fig. 35. Jean Cazaban, foto Sorin Chițu.

Fig. 36. Daniel Suceava, foto Sorin Chițu.

[68] Nicolae Gheorghiță, *Daniel Suceava (4 aprilie 1950 – 31 martie 2019)*, în *SCIA – TMC*, Serie nouă, tom 13 (57)/2019, p. 161–162.

Ioana Vlasiu a semnat un vibrant necrolog pentru colegul de-o viață, Gheorghe Vida (1946–2019) (Fig. 37), ani de zile membru în comitetul de redacție al SCIA și, până la pensionare, director adjunct al institutului (1995–2011), la care s-au adăugat 15 pagini de bibliografie exhaustivă, închegată de fiul defunctului, Grigore Vida[69]. Tot Ioana Vlasiu a fost autoarea unui text închinat memoriei altui coleg, Maius Tătaru (1947–2020), și acesta un studios al secolului al XIX-lea și, un timp, secretar științific al SCIA și al surorii sale în limbi străine[70].

Fig. 37. Gheorghe Vida, colecția familiei.

În numărul dublu al revistei artelor spectacolului pe anii 2021–2022, Marian Țuțui evoca, într-o minusculă notiță funebru (18 rânduri) – cea mai scurtă scrisă vreodată pe o asemenea tematică solemnă în revistele institutului! – personalitatea istoricului de cinema macedonean, Boris Nonevski (1948–2021). Dar, în acest text minimalist, redactat în engleză, Țuțui aducea tributul său sincer pentru un mentor, pentru cel care l-a îndreptat pe calea cercetării filmului balcanic și a operei, atât de vaste și de recompensante, a fraților Manakia: „He was one of my best friends I have ever had. He spoke to me for the first time about the pioneers of Balkan cinema, the Manakia brothers and their connections with Romania, urging me to study and helpig me to publish for the first time abroad. Thanks to him, I learned the Macedonian language and began to love Macedonia. I think he made a decisive contribution in choosing my future. Probably because of him, I became a researcher and a specialist in Balkan cinema"[71]. Într-o vreme când a-ți arăta recunoștința față de cineva este o povară de care mai toți încearcă să se descotorosească foarte repede, acest omagiu este cuceritor prin unicitatea și sinceritatea sa, făcându-i mare cinste autorului.

[69] Ioana Vlasiu, *Gheorghe Vida (1946–2019)*; *Bibliografie* alcătuită de Grigore Vida, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 9 (53)/2019, p. 267–284.

[70] *Idem, Marius Ioachim Tătaru (8 ianuarie 1947, Sibiu – 20 aprilie 2020, Heilbronn, Germania),* în *SCIA – AP,* Serie nouă, tom 10 (54)/2020, p. 237–238.

[71] Marian Țuțui, *Balkan Cinema without a Light: Boris Nonevski (1948–2021),* în *SCIA – TMC,* Serie nouă, tomuri 15–16 (59–60)/2021–2022, p. 174.

Fig. 38. Acad. Răzvan Theodorescu, foto Sorin Chițu.

În sfârșit, cel mai recent necrolog i-a fost redactat, în 2023, profesorului acad. Răzvan Theodorescu (1939–2023) (Fig. 38), personalitate de frunte a cercetării de specialitate. Aproape nu ne vine să credem că a trebuit să ne despărțim atât de intempestiv de el când, în 2019, pe prima pagină a revistei, apărea reverența noastră, a istoricilor de artă (mulți învățăcei de-ai săi), pentru omul de cultură enciclopedică, personalitatea renascentistă, ce împlinise 80 de ani – care, însă, nu-și arăta vârsta, era încă viguros, expansiv, voios, și omniprezent în viața cetății. Chiar dacă autoarea de atunci pretindea că nu i-a dedicat un *encomion,* acel text tocmai aceasta era[72]. Și, la atât de scurt timp să ajungem a-i scrie orația funebră…[73] Dar, oricât am scrie despre el, tot nu ar fi destul! Însă unii dintre apropiați, în special studenți și doctoranzi, care deși au beneficiat de devotamentul aproape părintesc pe care l-a manifestat față de ei, protejându-i, promovându-i și ținându-i în preajma sa, nu s-au ridicat la înălțimea sentimentelor ce le investise în ei și nu și-au putut pune condeiul în mișcare pentru a scrie câteva rânduri, de regret și gratitudine, la despărțirea de mentor!

*

De la notele rezumative ale operei și personalității defunctului, inserate, fără fotografie și fără bibliografie, în primele volume ale revistei la ultimele orații funebre de largă respirație din ultimele volume, seria nouă a SCIA de după reluarea publicării, în 2007 (TMC) și, respectiv, 2011 (AP), bogat ilustrate și însoțite de adevărate studii istoriografice a operei răposatului, cu valențe sentimentale, autobiografice, este o mare distanță! Enunțarea rece, impersonală, detașată și indiferentă, a câtorva date biografice și laudele stereotipe, conjuncturale, privind cariera, urmate de manifestarea, cu reținere, a aparenţei durerii pentru pierderea respectivului, care se practicau în anii 60 și 70, contrastează flagrant cu amănunțitele analize ale operei, cu anexarea bibliografiei (selective sau exhaustive), cu inserarea portretului celui decedat și cu depănarea amintirilor personale ale autorului despre acesta, așa cum apar în textele îndoliate de la începutul secolului XXI. Căldura și amiciția manifestă, sentimentul de sinceră durere, admirația, prețuirea și recunoștința colegială au eliminat limbajul standardizat al trecutului.

Prea adesea, paginile organului de presă al Institutului de Istoria Artei au fost cernite la dispariția unor confrați, colegi și prieteni. Ne bucuram când aveam un an fără vreun text funebru. Iar aceștia sunt destul de rari în ultima vreme, mai ales când generația de proteici făuritori ai limbajului de specialitate și diriguitori ai temelor de studiu, se stinge încet, încet, alăturându-se fondatorului, acad. G. Oprescu.

[72] Tereza Sinigalia, *„Un coridor cultural” – Răzvan Theodorescu la 80 de ani*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 9 (53)/2019, p. 13

[73] Constantin Ciobanu, *Istoricul de artă Răzvan Theodorescu (22.05.1939 – 06.02.2023), în SCIA – AP,* Serie nouă, tom 13 (57)/2023, p. 293–298; Adrian-Silvan Ionescu, *Un stâlp al Bibliotecii Academiei*, în *SCIA – AP*, Serie nouă, tom 13 (57)/2023, p. 299–300.